

FRA
OVER
DREVET
UREGLEMENTERED
LÆSNINGER

DAN
RING
GAARD

FRA
OVER
DREVET
UREGLEMENTEREDE
LÆSNINGER

DAN
RING
GAARD

Til at begynde med

Et overdrev var det område som lå mellem de dyrkede marker omkring landsbyen og så skoven, det var på overdrevet dyrene græssede. Som det fremgår af citatet fra *Ordbog over det danske Sprog* foran i bogen, kan ordet også benyttes i overført forstand om et endnu uopdyrket område, for eksempel et felt af viden som ikke er taget under behandling. De måder at læse litteratur på som jeg undersøger i den her bog, er ude på overdrevet. De er om ikke uopdyrkede, så dog forsømte. De befinder sig på kanten af de autoriserede læsemåder som er udviklet af litteraturvidenskaben og sat på skinner af undervisningssystemet. Men de er ikke helt ude i skoven. De er ikke en hvilken som helst læsning. Det er læsninger som er baseret på erfaring med at læse litteratur, på en viden om litteratur, og på en udviklet evne til at skrive om den. Det er læsninger som har alle forudsætninger for at være gode læsninger. Det er derfor de interesserer mig. Og fordi de udfordrer hvad litteraturvidenskaben forstår, genkender og kan acceptere som en fulgyldig læsning. Det er på disse uregulerede og frilagte territorier de følgende enogtyve kapitler fouragerer.

Jeg har interesseret mig for hvordan forfattere som skriver litterært, læser andre forfattere. I de seneste år har jeg indsamlet den slags, i hovedsagen fra nyere skandinavisk litteratur. Ikke fordi jeg ønsker at undersøge forfatteres læsninger som sådan (det ville være en uoverkommelig opgave, hvor mange forfattere har ikke i tidens løb kommenteret andre forfatteres tekster, og hvad kvalificerer egentlig som en læsning i den sammenhæng?), men fordi forfatterne er den oplagte gruppe at gå til hvis man vil finde kvalificerede svar på hvordan man også kan læse. Jeg forestiller mig ikke at de, forfatterne, er en særlig og ensartet gruppe som læser helt anderledes eller mere brillant end alle andre. Men det er vel rimeligt at antage at mange af dem ved en del om litteratur, at deres tilgang til den er præget af deres erhverv og sans for ord, og ikke mindst at de kan skrive og derfor er i stand til at formulere deres læsninger bedst muligt. Jeg har læst essays, indledninger og efterord, læsninger inde i romaner og digte, dagbøger, pasticher, samplinger, oversættelser, genskrivninger og alt derimellem. Grænsen satte jeg af praktiske grunde ved anmeldelser. Meget af det jeg læste, var ukontroversielt. Men noget afveg fra normen. Det er den sidste slags jeg har valgt ud. Forfatteres læsninger af andre forfatteres litterære tekster er bogens primære materiale, dens afsæt og udgangspunkt, men jeg læser også litterære tekster uden forfatterlæsernes mellemkomst, og jeg læser ikke-litterære tekster, teoretiske ikke mindst. Hensigten er at blive klogere på hvad læsning er, og at blive bedre til at læse litteratur.¹

*

Litteraturvidenskabens forestilling om hvad læsning er, har udvidet sig ikke så lidt gennem de seneste årtier. Man diskuterer hvad digitaliseringen gør ved vores læsevaner, hvordan vi kan bruge computere til at læse med, hvordan bogens og læsningens historie vrimler med læsere der læser på alle mulige andre måder end den gængse forestilling om boglæsning som fordybelse; hvordan medieudviklingen har gjort ikke mindst lytning til en udbredt form for læsning og bogen til en blandt flere måder at opleve litteratur på, og man forsker i hvilken rolle kroppen og omgivelserne spiller for den læsende.² Læsebegrebet er kastet op i luften, og der foregår krydsbefrugtninger mellem litteraturlæsning og en mere almen læseforskning. Ikke bare litteraturen, men også læsningen af den befinder sig i et udvidet felt.³

*

Her er en historie fra opbruddet: I 2001 udkom lærebogen *Litteraturens tilgange: metodiske angrebsvinkler* (bemærk hvordan begrebsforvirringen sætter ind allerede i titlen, som om redaktørerne ikke er helt trygge ved ordet metode, så hvad med tilgange eller vinkler, angrebs- til og med?). Heri finder man artikler om nykritik, strukturalisme, psykoanalyse, ideologikritik, dekonstruktion, og hvad det alt sammen hedder, inklusive eksemplariske analyser. I 2012 var jeg med til at udgive en bog vi kaldte *Litteratur: introduktion til teori og analyse* (borte var ordet metode og dets synonymmer). Vi forviste skoleridtet til

et appendiks og valgte en uens liste af emner som spændte fra værktøjsord som fortæller, troper og rytme over emneområder som politik, køn og natur til aktuelle begreber inden for humanistisk forskning som remediering, mobilitet og performance. I 2020 udkom det svenske tidsskrift *Glänta* med et temanummer med titlen ”En verktygslåda”. Her byder forfattere og forskere fra forskellige kanter af humaniora ind med ord som er vigtige for deres arbejde og læsning. Det er ord som dialektik, idiotblivande, montage, oolycka, realabstraktion, reproduktion og sträckgräns. Med i alt enogtyve nogle gange selvopfundne ord af tværfaglig observans bevæger tidsskriftnummeret sig så langt væk fra den skolebaserede metodetænkning i *Litteraturens tilgange* som man næsten kan forestille sig, og langt ud over den godt nok spraglede men stadig fagrelaterede liste vi byggede vores bog på i 2012.⁴ Jeg tager *Glänta*-nummeret som udtryk for at faggrænserne inden for humaniora er blevet mere åbne, og for at begreber som rejser mellem fagene, er blevet et lige så vigtigt arbejdsredskab for litteraturforskerne som fagspecifik teori og metode.⁵

*

Den metodepluralisme som måske herskede engang, er ifølge den engelske litteraturforsker Rita Felski skrumpet ind til en automatpilotudgave af det hun med filosoffen Paul Ricœur kalder mistankens hermeneutik. Hun sigter især til den type selvbekræftende læsninger som mener at afsløre de ideologier eller diskurser som fjernstyrer en tekst, men også mere bredt

til kritisk distance som standardindstillingen for al litteraturvidenskab: Hvis du ikke er kritisk ind til benet, er du *dead man walking*. Felski og den såkaldte postkritik deltager i den omdefinering af læsebegrebet jeg lige har ridset op. Det er typisk for mange af diskussionerne at et normativt begreb om læsning er afløst af et pragmatisk. I stedet for at beskrive hvordan man bør læse, hvilke autoriserede metoder der står til ens rådighed, undersøger man hvordan læsere faktisk læser. Sagt med Felski er litteratur noget vi bruger: ”At foreslå at meningen med litteratur består i dens brug, er at åbne for udforskningen af et umådeligt terræn af praktikker, forventninger, følelser, håb, drømme og fortolkninger – et terræn som med William James er ’mangfoldigt, hinsides enhver forestilling, forviklet, mudret, smertefuldt og forvirrende’.”⁶ Felski vil også ud på overdrevet. Men hvor hun interesserer sig for hvad der er fælles for alle læsere, kigger jeg på en gruppe ikke-akademiske, men højt kvalificerede læsere: forfatterne.

*

Som arbejdet skred frem, begyndte materialet at fordele sig i hvad der endte med at være fem måder at læse på. De svarer til bogens fem dele. Først den litterære turisme som en måde at uddybe, forlænge og konkretisere en læsning på ved at rejse til forfatterens eller fiktionens steder. Hvis det ellers kan kaldes en læsning. Så den nærsynede læser som fæstner sig ved eller snubler over de mest enigmatiske passager, måske dem der rammer rent fordi de virker sande, eller tværtimod vækker

mistanke. Den nærsynede ser ikke helheden, men gransker til gengæld detaljen. Dernæst essayet og nærtstående genrer som et miljø for læsning, et som opstår mellem tekstens emne og den skrivendes liv og bibliotek. Her indgår læsningen i en mere omfattende cirkulation af liv og tekst – og her har jeg opdaget en ny skandinavisk essayisme. Den fjerde type er oversættelse som en medskabende læsning. Oversætteren arbejder mellem og forud for sprog. Udfordringen er at være opmærksom på hvert eneste ord og på alle de muligheder som ligger i teksten, så man kan genopbygge den i det nye sprog. Oversætteren læser en potentiel tekst. Den femte og sidste læsning er affektiv. Måden vi knytter os til tekster på, og hvordan vi reagerer på dem. Den handler om intensiteter og atmosfærer frem for betydninger. Som sådan er den grundlæggende meteorologisk. Derfor har den fået overskriften Skyer. De fem måder at læse på udgør ikke en udtømmende katalog over hvordan forfattere læser (ikke engang over hvordan nulevende skandinaviske forfattere læser), langt fra. Det er heller ikke kun forfattere som læser på de måder, og måderne kan ikke holdes strengt adskilte. Men de er alle fem til at skelne fra hinanden og seriøst grænsesøgende. Foran hver af bogens fem dele finder man et portræt af den pågældende læsemåde. Undervejs i kapitlerne gør jeg udflugter tilbage i litteraturhistorien.

*

De ideer om læsning jeg udvikler undervejs, står og falder med tankegangen i det enkelte kapitel og i hver af bogens dele. Jeg

har ikke ønsket at løfte dem ud af deres lokalmiljø for at danne en teori om læsning. Alligevel kan jeg på bagkant (indledningerne skrives som bekendt altid på bagkant) iagttage hvordan de forskellige kapitler graviterer imod bestemte forestillinger eller værdier, og hvordan bestemte begreber går igen. Det er især begreberne performativ, økologisk og planetarisk. At læse performativt betyder tre ting i den her bog: at læse med kroppen, at betragte læsningen som en handling der griber ind i verden, og at betragte læsningen som en iscenesættelse (en performance) af læserens ofte konfuse og altid uafsluttede møde med teksten. At læse økologisk er at tænke i sammenhænge frem for distinktioner, og i relationer frem for enheder. En tekst er et produkt af de forbindelser den skaber til alt muligt andet. Den er aldrig stabil. At læse planetarisk er det modsatte af at læse overgribende eller globalt. Det er at lade tekstens planetariske forskellighed og uoverkommelighed forstyrre tankens globale orden. Det er at blive i det på en gang konkrete og ubegribelige som er litteratur, og modstå fristelsen til at rydde op i teksten. Og så denne her tilbagevendende idé: Læsning er en selvstændig erkendelses- og erfaringsform. Det er ikke en metode, men en praksis som i udgangspunktet er sit eget formål. Jeg læser for at læse. Læsning er meningsfuldt i sig selv.

*

Jeg ønsker ikke et opgør med god akademisk læseskik, men nok efterhånden en mere udomatisk omgang med den. Jeg tror den gamle reglementerede måde vi stadig underviser i littera-